

Csernák Árpád–Farkas Judit

Az utolsó festmény

Csikós András emlékére

1.

A festő úgy döntött, hogy személyesen viszi el legújabb megrendelőjének a képet. Ilyet még fiatalon, makkegészségesen is ritkán tett. De ennek a hölgynek, Kingának, olyan kedves volt a hangja a telefonban, hogy úgy döntött kivételt tesz: ezúttal személyesen adja át festményét.

Kétségtelen: az a tény is befolyásolta, hogy Kingának ugyanolyan jellegű betegsége van, mint neki. Izomsorvadása. Ez telefonbeszélgetéseik során kiderült. Más-más típusa ennek az alamuszi kórnak, de lényegében mégiscsak ugyanaz. Igaz, Kinga születése pillanatától együtt él, küzd ezzel a betegséggel, ő viszont „csak” néhány éve. Senki nem tudja miért. Mitől kapta? Aki ilyen betegségben szenved, mitől kapja? Miért kapja? Miféle igazságtalansága ez a természetnek? Az orvosok tanácstalanok. Rendszeresen jár a kórházba kezelésre, aztán kiengedik néhány napra, ilyenkor azonnal a festőállvány elé áll és dolgozni kezd a régi szenvedéllyel. Hiába a sok ezer eladott kép, a nemzetközi sikerek, a kezét lassan lebénító kór; ez az egyetlen dolog még mindig, amit igazán szeret. Úgy érzi, ha valami segíthet rajta, hát ez az: a munka, a festék és a terpentín szaga, kezében az ecset...

Utoljára azt mondta Kingának a telefonba: „*Elkészült a kép. Kicsit esős, de nem szomorú.*” Mert Kinga azt kérte: ne legyen szomorú. Más kikötése nem volt. Azt mondta: olyat fessen, amelyet amúgy is festene. Csak ezt az egyet kérte: ne legyen szomorú.

A festő befejezettnek tekintette az 50x70-es rovinji utcarészletet ábrázoló olajképét, mert alá is írta: *Csikós*. Csak akkor írta alá, ha úgy döntött: vége, itt abba kell hagyni! „Kész”-nek ugyan sohasem érezte. Azt mondta: mindig lenne még mit csinálni rajta, de egyszer mégiscsak ki kell mondani, kész. Be is kereteztette. Szerette ő megválasztani a keret. Úgy vélte: a keret is a kép része. Nem mindegy a színe, az anyaga.

Most a bekeretezett, kartonba csomagolt olajfestménnyel kiszállt a kocsijából, a hóna alá vette, és elindult az idegen városban, hogy megkeresse Kinga házát. Nem nézett előtte térképet, a megérzéseire hagyatkozott. Úgy gondolta: majd kérdezősködik. Nem baj, ha egy kicsit sétálni kell. Még sohasem járt ebben a városban. Október volt, de meglepően meleg, és a délutáni napfényben szépnek találta a kisváros paszteliszínű házait. Csend volt benne, és abban az utcában is, ahol kiszállt a kocsijából. Örült a döntésének. Bejárta a fél világot, de most ennek a városkának a csendje, az egyszerű, színes kis házak sora megrendítően hatott rá. Az viszont furcsa volt számára, hogy még egyetlen emberrel sem találkozott.

Alig tett meg 20-30 métert, az egyik ház előtt egy ember feküdt. Megragadta a figyelmét a ház falán látható piros, 74-es szám. A földön fekvő ember arca krétafehér volt és mozdulatlan. Mellette egy nejlonzacskó hevert, amiből kikandikált egy félig elfogyasztott szendvics... Az oldalán fekvő szürke alak az egész járdát elfoglalta.

A festő kikerülte, és az úttesten haladt tovább. Átfutott az agyán, hogy segíteni kéne, de hogyan? Ő is egyre nehezebben lépked hóna alatt a képpel, egyre nehezebben veszi a levegőt, a kabátját is le kellene vetni, nem számított ekkora melegre, telefonfülke sincs sehol...

Néhányszáz méter után elért egy vasúti felüljáróhoz. Gigantikus betonoszlopra épített szerpentin úton lehetett feljutni. Szeretett volna valakit megkérdezni, hogy át kell-e mennie ahhoz a hídon, hogy eljusson Kinga házához, de nem látott senkit. És akkor megpillantott egy asszonyt. A betonoszlop alján, a padszerűen kiugró szegélyen ült mozdulatlanul, behunyt szemmel, fejét a betonoszlopnak támasztva, mustárszínű arcát a nap felé emelve. Zsírosan fénylő, hosszú, vastag szálú kékes-fekete haja a vállára omlott, rongyos ruháján a megfakult színek olyanok voltak, mint egy régi templomi falfestményen. A rongyok sudár, még formás alakot sejtettek, gerince elképesztően egyenesen a betonoszlophoz simult, két nagy, eres kezét a combján nyugtatta, mellette, az arany- és bronzavarban ezeréves batyu.

A festő megállt. Már elindult fölfelé a szerpentinon, de megállt. Itt árnyékban volt. A becsomagolt festményt a korlátnak támasztotta, levette a kabátját, és ő is a korlátnak dőlt. Elbűvölve nézte az asszonyt. Pár méterre állt tőle, de a legparányibb moccanást, szusszanást sem észlelte. Arra gondolt, talán már nem is él. De egész lénye, testtartása, fény felé tartott arca maga az életigenlés... Nyomora, éhezése, kiszolgáltatottsága nyilvánvaló, de úgy ül ott mint egy királynő; haja, arcszíne az egyiptomi fáraók világát idézi... Hihetetlennek és csodálatosnak találta. Hogy lehet valaki, valami ennyire minden: a kezdet és a vég, a halál és az élet, a nyomor és a fényűzés, a betegség és az egészség, a fennkölt és az alpári, a szent és a profán...

Ezt kellene megfesteni! De most nincs nála paletta, állvány... Maga elé emelte becsomagolt festményét, és a borító kartonjára rajzolni kezdte ezt a látványt: a fény és az árnyék elbűvölő kompozícióját, az asszonyt a délutáni ragyogásban, aki bent is van és kint is, aki végtelenül szabad, független, de egyben kiszolgáltatott, gúzsba kötött rab...

Egy távoli ház nyitott ablakából kiszűrődő rádióhangra lett figyelmes. A hírolvasó szépen artikulálva, tárgyilagosan azt mondta: „*A horvát-magyar határon lelőttek egy hattyút*”.

Főriadt. Verejtékezev ébredt. Előző nap engedték ki a kórházból, és úgy tervezte, hogy ma vagy holnap személyesen viszi el új képét Kingának. Sietve kapkodta be gyógyszereit, fölvette festékfoltos köpenyét, átment a műterembe, új farostlemezt tett a festőállványra, festékeket nyomott a palettára és azonnal nekilátott, hogy megfesse az álmát...

2.

Kinga szobájában ültem, kezemben egy régi fénykép. Az egyetlen kép amelyen Kinga állva látható, minden segédeszköz nélkül... Azaz mégsem egészen: édesanyjába karolva. Kicsit félrebillentett fejjel maga elé néz. Szomorúnak láttam, de valószínűleg csak figyelt, hogy el ne essen. Gyönyörűnek láttam: komoly gyerekarc... Rövidszárú kiscsizma van a lábán, jobb lábfejét befelé fordítja. Az édesanyja is lefelé néz, lánya léptét figyelni, mosolyog. Ismerősök, családtagok nézik mereven az eseményt. A háttérben egy menyasszony fehér ruhában, kezében virágcsokor, idős asszony ölelgeti. A kép Kinga unokatestvérének az esküvőjén készült.

Kinga itt huszonöt éves. Nemrég végezte az egyetemet. Édesanyja sokszor a hátán vitte. A felvételi azonnal sikerült. Hat éven át jártak át a másik városba... Taxi, vonat, taxi, egyetem... konzultáció, aztán vissza: taxi, vonat, taxi... vendégszobában aludtak, napközben az egyetem folyosóján várta, amíg végez a lánya... Hat év! Elvégezte... És utána? Sokáig nem tudott elhelyezkedni, munkanélküli segílyt sem kapott... és most komoly angyalarcával arra figyel, hogy el ne essen...

Középiszkolás korában azt mondta egyik tanárnője: „*Találjon ki valamit, mert nem tudom garantálni, hogy majd a diáktársak kísérgetik...*”, estin fejezte be. Arra gondolt: valamiből majd meg kell élnie... A házban dolgozott egy varrónő, el akart szegődni mellé tanoncnak, de a varrónő nem vállalta...

És még korábban, kicsi gyerekként, a faluban, ahol éltek... Amikor a többiek ugróiskoláztak, karikáztak, rohangáltak, hancúroztak, ő ült egy küsszéken, és örökké be volt kötve a térde, mert mindig elesett... „*Csak hát – ahogy ő mondja –: akkor még közelebb volt a föld...*”

Kinga édesanyja 2004 szeptemberén meghalt. Ezt írta nekem: „*Édesanyám éjfél előtt fél órával visszaadta lelkét Teremtőjének.*”

Két nap múlva elmentem hozzá. Az ágyán ült, szokásához híven törökülésben, de most ünnepi feketében, ünnepi arccal, tágra nyílt, riadt gyerekszemekkel. Amikor átöleltem, elsírta magát.

Aztán megint csak ült, mint egy buddhista bölcs, és mint egy riadt, megilletődött gyermek, aki – miközben csaknem összeroppan a fájdalom terhe alatt – érzi, tudja, hogy most nagy dolgok történnek vele, és most helyt kell állnia, és tudja, hogy ő helyt tud állni, mert hősi alkat, mert élete során mindig a nehéz helyzetekben, fájdalmak közepette érezte magát otthonosan, mert ebben telt el egész eddigi élete. Nem tud róla, de a riadtság mellett tekintetében a játszó gyermek ragyogása, a gyermeké aki érzi, tudja az események súlyát, de akkor is játszik...

Ül törökülésben az ágyán...

Fárasztó nap volt. Dél előtt az íróasztalánál dolgozott, délután még az erkélyre is kiment járókerettel...

3.

A benzinkút mellékhelyiségében penetráns szag terjengett. A mentősök nem csukták be az ajtót, amikor Kingát magára hagyták, a beáramló fagyos levegő mégsem vitte ki az orrfacsaró bűzt. Émelygés fogta el, ahogy lenézett maga mellé a véce kövezetére; tócsákban állt a vizelet, összegyűrt használt vécépapír szanaszét, a koszos, töredezett csempén obszcén rajzok és feliratok... Tudta, az aznapi megpróbáltatásoknak még nincs vége. De ki kell bírni... túl kell élni... Miért is...? Nem tudott rá válaszolni. Képtelen volt gondolkodni.

- *Egy nap csak egy beteget szoktunk leejteni...* - próbált poénkodni a mentős hajnalban, miután a padlóról a sofőrrel felemelték. Amikor érte jöttek, ágyán ülve kezdte kedvesen magyarázni, hol, hogyan kell megfogni, felemelni, de a mentős lehurrogtá, hogy ehhez ők jobban értenek... A következő pillanatban megragadták két oldalról a két karját, és lagymatagon húzni kezdték, Kinga csak az iszonyú fájdalmat érezte a következő pillanatban, karjai kifordulva tartották egész testét, aztán rongybabaként rogyott a földre... - *Nem fáj a kezed?* – kérdezte suttogva a nővére később, amikor a mentősök nagy nehezen ráemelték a hordágyra. Kinga intett a fejével, hogy nem...

A meteorológiai tavasz első napja volt, az időjárás mégis a legzordabb telet idézte, egyes helyeken mínusz 10 fokot is mértek. A betegszállításra használt öreg mentőautó résein tódult be a hideg, hiába ment a fűtés. Kinga rettenetesen fázott. Szerencsére hamarosan megálltak beteget felvenni annál a kórháznál, ahol Kinga dolgozott. A mentőből csak

a kékeszürke eget, és a fák kopasz, jeges ágait látta, mégis pontosan tudta, hogy most fordulnak be a kovácsoltvas kapun, most kanyarodnak a kardiológia épülete elé... Nem bánta, hogy nem látja azt az ablakot, ahonnan ezüst hajú édesanyja integetni szokott. Annyira fázott, hogy teste rángatózni kezdett, a feje nekiütődött a hordágy vasának. Megkérte a mentőst, hogy hozzon neki az osztályról még egy takarót; „*Mondja, hogy a jogász nő van itt...*” – „*Úristen, te meg fogsz fagyni Szegedig!*” – mondta a főnővér, Veronika, amikor betakarta a napsárga puha pléddel. Kinga csak akkor kezdett el zokogni, amikor Veronika fölé hajolt és magához ölelte...

- „*Próbálgjon aludni, úgy nem tűnik olyan hosszúnak az út*” – javasolta a mentős, miután a szívcentrum átvette a szívkatéterezésre vitt két beteget, és tovább indultak. Kinga azonban nem tudott aludni. Már nem fázott annyira, de a kanyargós dunántúli utakon a mentő annyira dobálta, hogy erősen kapaszkodnia kellett; mindig az volt az érzése, hogy leesik a hordágyról. Egy egyenes útszakaszon árokba borult autót láttak; megálltak, hogy kell-e segíteni, de szerencsére a benne ülőknek nem lett bajuk, már az autómentőre vártak. A mentős levetette a cipőjét, bekapcsolta a biztonsági övet, hátradőlt az ülésen és elaludt... Órákon keresztül csak a mentőautó motorjának zúgását lehetett hallani... - „*Most megyünk át a Dunán*” – tudósított a mentős, akit a mobiltelefonja ébresztett fel. Kinga kicsit megnyugodott, hogy az út nagyobbik részén túl vannak. A kórházig talán kibírja. A hólyagjában ugyanis már jó ideje érezte a feszülést, de a mentőben reménytelennek látta, hogy könnyítsen magán. Később kiderült, hogy ha szeméremérezetét félre is teszi, ez azért sem lehetséges, mert a mentőautó a legalapvetőbb ápolási eszközökkel sincs felszerelve... - „*Megállunk a legközelebbi benzinkútnál*” – szólott oda a sofőrnek a mentős, aki láthatóan nem vágott jó képet az ötlethez. Amikor tolószékét erőlködve átemelték a benzinkút jeges lépcsőjén, Kinga látta, ahogy megcsillan rajta a délutáni napfény. A szűk ajtók miatt csak az előtérig jutottak. Kis tanakodás után a mentős a hónaljánál, a sofőr pedig térdhajlatban fogta meg Kingát, és cipelték be a vécébe, aki úgy érezte, hamarosan el fog ájulni... Most már hallgattak rá, a mentős a melle alatt próbálta megtartani a testét, míg a sofőr alsó ruházatától igyekezett megszabadítani... Élettelenül lógott a mentős karjaiban, a cipzárt már lehúzta a sofőr Kinga fekete nadrágjáról, amikor a mentős nyögését lehetett hallani; „*Nem bírom!*” ... és Kinga már csúszott is ki az erős férfi kezek közül, amelyek mellét, farát fogták, szorították... hiába, mert már késő volt; térdrel a vécé koszos, nedves kövezetére zuhant...

A kórházban hatágyas kórterembe került, a nővér épp az egyik berácsozott ágyban fekvő öregasszonyt etette, a láthatóan agyvérzésen átesett beteg artikulálatlan hangon jelezte, hogy nem kér többet... A többi beteg is hasonló állapotban volt, de ez Kingát nem zavarta. Egy ablak melletti ágyra fektették. Akkor esett kétségbe, amikor felmérte, hogy erről a kórházi ágyról önállóan sem felülni, sem felállni nem tud... Ráadásul az éjjeliszekrényeket a falhoz rögzítették, így mindenhez segítséget kell kérnie... Egy idősebb ápolónő pakolt ki neki és öltöztette át, majd a rezidens orvos megvizsgálta, felvette az anamnézist... Kinga megpróbált pihenni. A nyolcadik emeletről csak a hófödte háztetőket és a szürkülő eget látta, amelyen épp egy varjúcsoport húzott el hangos káromgással. Este hét óra körül kivágódott a kórterem ajtaja, két nővér jött be kezükben lavórral, majd hozzáálltak az első ágyon fekvő asszony mosdatásához. Amikor végeztek, Kinga odaszólt a szőke, dauerolt hajú ápolónőnek, hogy szeretne kérni egy lavórt, hogy meg tudjon mosakodni, amíg a többi beteggel végeznek. - „*Majd!*” - vakkantotta oda a nővér. Kinga nézte, ahogy a következő beteget elkezdtek mosdatni. A nővérek szóltanul dolgoztak. Levetették a magatehetetlen vörös hajú nőről a hálóinget, az éjjeliszekrényéből kivették a szivacsot, a lavór vízbe túsüfűdőt tettek, majd gumikesztyűvel szakszerűen mosdatni kezdték a béna testet. Az egyik nővér felemelte a beteg karját, míg a másik gyors, határozott mozdulatokkal mosta meg a hónalját, újra belemártotta a szivacsot a habzó vízbe, az asszony begörccsölt lábait csak nehezen sikerült szétfeszíteni... amikor elől végeztek, oldalra fordították a beteget és hátul is lemosták. Kingát rossz érzés fogta el. A nővérek munkájában nem talált semmi kivétlivalót, minden szabályos volt; mégis rideg... embertelen... A harmadik beteg lemosdatása után a szőke nővér szó nélkül letette Kinga ágyára a lavór vizet. Az ápolónők már nem voltak a kórteremben, mire végzett. A hálóinget nem érte el, így a vizes törülközőt terítette a testére, és várt... Később elvette az ágy melletti székről az egyik könyvet, amit magával hozott. Kinyitotta, és az első oldalra lapozva elolvasta, amit a műfordító írt neki: „*Kedves Kinga, immár gépemberként – időzített bombaként ketyegő műbillentyűimmel, ritmusszabályozómmal, próbatételeinkben talán némi kapaszkodóul küldöm Kazantzakis reménytelen biztatását. Papp Árpád 2005. február 23.*” Körülbelül egy órai olvasás után érezte, hogy kezd fáradni... Behajlított lábait próbálta kinyújtani, de csak rövid ideig tudott nyújtott lábakkal biztonságosan ülni. Csengetni akart, de nem érte el a zsinórt... Újra behajlította a lábait, és igyekezett az olvasmányára koncentrálni. A dauerolt hajú ápolónő egy pillanatra megtorpant, és láthatóan zavarba jött, amikor a kórterembe visszatérve meglátta Kingát, ahogy ül törökülésben az ágyon, a vizes törülközőt maga elé tartva, és békésen olvas...

- *Átteszem egy kisebb kórterembe, jó?* – közölte vele néhány nap múlva a főnővér, és Kinga holmiját rápakolta az ágyra, majd átgurította betegestül a kétágyas kórterembe. Egy ezüstös hajú hetven év körüli asszony feküdt a másik ágyon, és Márai regényét, az *Egy polgár vallomásai*-t olvasta... Éva néniel - aki időszakos felülvizsgálatra jött - hamar összebarátkoztak. Segített Kingának, vizet vitt neki a nescafé-jához, elmosta a poharát, kivette az éjjeliszekrényből, ha valamire szüksége volt, és ő volt a „levegőfelelős”, aki az ablakon beengedte a Tisza felől érkező friss levegőt a klórszagú kórterembe. Délelőttönként Kingát gyógytornára, és balneoterápiára vitték, de délutánonként és este sokat

beszélgettek, vagy éppen hallgattak, mert órák teltek el azzal, hogy mindketten olvastak. Könyvet is cseréltek, Kinga kölcsönadta egy kortárs író novelláskötetét, Éva néni pedig odaadta neki a Márait újraolvasni. Beszélgettek irodalomról, művészetekről, az életükről..., a betegségükről... Kiderült, hogy Éva néni Hódmezővásárhelyről jött, így sokat mesélt a vásárhelyi festőkről is. Kinga már meg sem lepődött, de örömmel újságolta, hogy hamarosan egy képet kap Csikós Andrástól. Egyik nap a lánya két festőművész katalógusával állított be, és az egyik éppen Csikós Andrásé volt. Az utána következő napokban az albumok állandó vendégek lettek Kinga ágyán. Nézte a festményeket, elábrándozott azon, ha választhatna, melyiket vinné haza, melyiket rakná ki szobája falára... Egy alföldi tájat ábrázoló Csikós-képe már volt otthon, így inkább a meleg színekkel megfestett mediterrán utcák, sikátorok hangulatát vitte volna magával. Behunyta a szemét, próbálta odaképzelní magát... Nem tudta. Túl fáradt volt, üres és reménytelen... A kezelő orvos szavai jutottak eszébe: *„... az orvostudomány mai állása szerint... a tünetek alapján valószínűsíthető a gyermekkorban felállított diagnózis, DNS-vizsgálat... génterápia állatkísérletek szintjén... még évek, évtizedek...*

Már hazajött a kórházból, amikor egyszer éjjel Kinga azt álmodta, hogy Budapesten egy templom előtt a zebrán megy át, zuhogó esőben, narancsszín ernyő alatt nyugodt léptekkel, derűs arccal, amikor veszett autótülkölést hallott... de annyira jól érezte magát, hogy erre sem ébredt föl. „Jó, jó” – dűnnyögte maga elé vidáman, és nem értette, hogy a kocsiól miért néznek rá ilyen komoran, ilyen dűhödten... látta, hogy a zebra széles fehér sávjain lépked, és hogy a lámpa zöldet mutat... és mindez csodálatos volt, a narancsszín ernyő, a fehér és a zöld, és a zuhogó eső, ahogy csapkodja a lábát... aztán még egy autó és még egy hiszteroid tülkölés... valami gyűlölettel teli kvartyogás... Nem figyelt oda, nem hallotta, hogy miket mondanak, nem nézett feljűk, csak arra gondolt: Nem haragszik rájuk, nem tudják, mit cselekszenek, nem érthetik az ő boldogságát...

4.

Másnap felhívta őt a festő: – *Úgy terveztem, hogy én viszem el a képet, de sajnos nem érzem magam elég erősnek hozzá...* – A beszélgetés végén megkérdezte: *Nem lenne baj, ha nem tájkép lenne?* Kinga ezen kissé meglepődött, de azt felelte, rábízza.

Én mentem el a képért. András testvére fogadott. – *Ez lenne az* – mondta, és a festőállványra mutatott. Jól ismertem a festő egész életművét, egy ideig szomszédok is voltunk, sokat beszélgettűnk, de ez a képe nagyon meglepett. Vagy inkább megdöbentett. Elűtött egész eddigi életművétől. Magamban azonnal így döntöttem: ez a legjobb képe. – *Ez az utolsó képe...* – mondta János, aztán gyorsan hozzátette: – *...egyelőre... ezen dolgozik már hónapok óta... csak hát nem mindig bír... sokat van kórházban... most is ott van... ilyenkor teljes vércserét kap... azt hittűk, csak az izomsorvadás..., de sajnos kiderűlt, hogy más baj is van... daganat... és agresszív, rosszindulatú...*

Elborzadva hallgattam a testvér beszámolóját, aggódó szavait, de közben az állványon álló képet néztem: egy különös érzékenységgel megfestett nőalakot ábrázolt, félíg árnyékban, félíg ragyogó napsűtésben, rongyokban, mégis királyi öltözetben, egyenes derékbal űlt egy kőfalnak támaszkodva, behunyt szemmel, viaszárga arccal, mint a holtak... az egész nőalak mégis az életről, az élet szépségéről beszélt...

János leemelte az állványról a képet, és óvatosan becsomagolta.

Amikor elvittem Kingának a festményt, le kellett támasztanom a fal mellé, egy olyan helyre ahol jól láthatja. Órákon át nézte.

Én leűltem egy karosszékbe, szemközt az ablakkal. Az ablakkeretben árnyékba boruló sötét falat láttam... és a fal előtt egy fa ezűstösen fölfénylő, szél tépázta lombját: salix tristis... szomorú fűz... és mégis – tudom érthetetlen – : reményt és hitet adó...

...De miért állnak itt ezek a vérző angyalok?